

MIOMIR JAKŠIĆ¹

E-mail: miomir.jaksic@ekof.bg.ac.rs

OPADANJE DEMOKRATIJE I SLABA DRŽAVA

DECAY OF DEMOCRACY AND WEAK STATE

JEL KLASIFIKACIJA: 033, D63, C72

ABSTRAKT:

Cilj ovog rada je da razmotri uticaj digitalnog društva na demokratske institucije i državu u smeru njihovog slabljenja, u prvom redu kroz narušavanje individualnih sloboda i privatnosti pojedinaca. Te sve brojnije i izraženije posledice primene veštačke inteligencije u današnjem digitalnom društvu ukazuju na neminovnost uvođenja novih institucija koje će to ograničavati i onemogućavati. To je novo područje Političke makroekonomije koje prevazilazi klasična adaptivna i racionalna očekivanja pojedinaca, i treba da se temelji na novim digitalnim očekivanjima pojedinaca.

Ustanovljavanje konsolidovane demokratije i efikasne tržišne privrede tek delimično zavisi od stope ekonomskog rasta (približni faktor rasta), a u celini i dugoročno od fundamentalnih faktora rasta – institucija i to onih koje omogućavaju obrazovanje, uvećavaju participaciju širokih slojeva stanovništva što je u središtu izgradnje inkluzivnih institucija. Dva važna kamena temeljca Političke makroekonomije su: 1. institucije su fundamentalni faktor razvoja i to institucije koje su inkluzivne, dobre, razvojne čiji je cilj i mere performansi dobrobit građana, i 2. iskustva proučavanja nezavisnih regulatornih tela,

poutvrdila su da načela samostalnosti, odgovornosti i inkluzivnosti moraju biti temelj za ustanovljavanje takvih institucija i merenja njihovih performansi.

KLJUČNE REČI:**POLITIČKA MAKROEKONOMIJA, DEMOKRATIJA, SLABA DRŽAVA****ABSTRACT:**

The aim of this work is to investigate impact of digital society on democratic institutions and state which leads towards weakening individual rights and privacy, aiming toward creating, directing and manipulating of whole sat of preference of every individual. Those numerous and serious consequences are result of implementation of artificial intelligence in modern digital society points toward necessity of introduction of new institutions that will rule out and constrain such practices. This becomes new field of investigation for Political macroeconomics that overcome classical adaptive or rational expectations of individuals and are based on new digital expectations of individuals.

Establishment od consolidated democracy and efficient market economy only partially depend upon GDP growth rate (proximate factor od development), but wholly and long lasting upon fundamental factor of development – institutions that enable and promote education and participation of broad masses of pupulation, which nowadays is in the focus of development of inclusive institutions. Two pillars of modern Political macroeconomics are: 1. institutions are fundamental factor of development, institutions that are inclusive and as such good institutions that promoter economic and social development iin the interest of whole population, increasing their welfare; 2. experiences of independant regulatory bodies, firstly central banks, manifest that rules of independance, accountability and inclusiveness are basic pillars for rule of law.

KEYWORDS:**POLITICAL MACROECONOMICS, DEMOCRACY, WEAK STATE**

1. POLITIČKA MAKROEKONOMIJA

Nova oblast Političke makroekonomije danas postaje prikupljanje i kontrola informacija posredstvom veštačke inteligencije (VI) i uticaj koji to ima na demokratiju. Prikupljanje i analiziranje velike količine podataka o korisnicima, potrošačima i građanima pomoću VI može da dovede do kršenja privatnosti, nelojalne konkurencija i manipulacija ponašanjem.

U okviru Nove klasične makroekonomije postoje tri tumačenja ciklusa (poslovnih i političkih):

1. NKM br. 1 – teorija monetarnih ciklusa;
2. NKM br. 2 – teorija realnih ciklusa, i
3. NKM br. 3 – teorija političkih ciklusa.

Možda bismo već danas mogli da izdvojimo NKM br. 4 – teorija digitalnih ciklusa, s obzirom na pokretače poslovnih i političkih ciklusa – digitalno društvo koje počiva na veštačkoj inteligenciji. O posledicama koje to ima na tržišnu privredu i demokratsko društvo nedavno je pisao D. Ačemoğlu, vodeći predstavnik Novog institucionalizma i Političke makroekonomije (Acemoglu, 2021).

Politička makroekonomija koristi konceptualne i analitičke alate ekonomije u istraživanju interakcije politike i ekonomije, uz centralno mesto države koja nije planer koji maksimizira funkciju društvenog blagostanja, već tek jedan od aktera u mreži složenih odnosa koje obeležavaju konflikti i sukobi (Jakšić, Praščević, 2006; Jakšić, Praščević, 2011).

Prvi je V. Nordhaus 70tih godina XX v., uvodeći pojam **politički poslovni ciklusi**, ukazao na ciljnu funkciju političara da ostanu ili dođu na vlast koristeći *trade-off* inflacija-nezaposlenost: pošto nezaposlenost pogađa domaćinstva pred izbore se ona smanjuje, s tim da se inflacija žrtvuje, dok se situacija menja posle izbora. V. Nordhaus (1975, p. 169) je to definisao na sledeći način: “Svi aspekti našeg ekonomskog života, i mnogo toga još, pod uticajem su vladine politike. Svi oni podrazumevaju izbor između sadašnjeg i budućeg blagostanja. Jednom rečju, te odluke su javne investicije. Ovaj rad istražuje jednostavni model javnog intertemporalnog izbora u kome se odluke donose u političkim okvirima.»

Za inkluzivne, dobre, institucije ključno je: “ako su institucije (toliko) važne za ekonomske rezultate zašto onda društvo bira one institucije koje ne ubrzavaju ekonomski rast niti maksimiziraju ukupnu ekonomsku dobrobit. “ (Acemoglu, 2014). Biraju se one ekstraktivne, loše, zato što je to u interesu elite, a ne javnosti, zato što mehanizmima korupcije, istiskivanja rente, diskriminacije, odsustva vladavine prava pribavljaju nezasluzenu ekonomsku korist i društvenu poziciju (Jakšić, 2020).

Ekonomski razvoj ima dva ključna svojstva: 1. **održivost**, izraženu kao trajnost i dugoročnost ekonomskog napretka, i 2. **inkluzivnost**, merenu kao rast koji donosi dobrobit najvećem broju stanovnika i koji je u njihovom interesu. Vremenom definicija inkluzivnosti je proširena i nije se više odnosila isključivo na siromašne, već i na sve građane koji

neprekidno komuniciraju sa različitim institucijama koje postaju kameni temeljci rasta i razvoja (Jakšić, Jakšić, 2014).

U središtu je odnos institucija i države. I država je institucija, ali samo jedna u razuđenom skupu institucija, i mogući su različiti odnosi predstavljeni u sledećoj tabeli:

► TABELA 1. ODNOS DRŽAVE I INSTITUCIJA

INSTITUCIJE	DRŽAVA		
	Inkluzivne	(1) Slaba	(2) Jaka
Ekstraktivne	(3) Slaba	(4) Jaka	

1. **Ekstraktivne institucije** (loše predatorske, ne podstiču investicije i ukupni društveni i ekonomski razvoj);
2. **Inkluzivne institucije** (dobre, razvojne, podstiču investicije i ukupni društveni i ekonomski razvoj);
3. **Jaka država:** efikasna, nediskriminišuća, ograničava elite, onemogućava rent-seeking;
4. **Slaba država:** neefikasna, diskriminišuća, jača vladavinu elite, omogućava rent-seeking.

Najpoželjnija kombinacija je (2);

najmanje poželjna je (3);

kombinacija (1) je malo verovatna;

kombinacija (4) vrlo moguća u nerazvijenim zemljama koje se opisuju kao Nekonsolidovane demokratije (Freedom haus), Privrede sa nastajućim tržištima (P. Montiel) i Zakržljale države (D. Ačemoğlu).

Zašto je ovo danas toliko važno?

Odgovor treba tražiti u teorijskoj i praktičnoj konstrukciji da je ekonomski efikasna tržišna privreda neraskidivo povezana sa državom koja je potisnuta, *Državom koja se povlači* ili je *Noćni čuvar*. Ta srednjevekovna arhaična pretpostavka imala je katastrofalne posledice u postsocijalističkim zemljama kojima je Tržišni fundamentalizam preporučivao demontiranje države koja je navodno atribut, relikv socijalizma. Time je otvoren prostor za utemeljenje kombinacija koje počivaju na ekstraktivnim institucijama u kojima je država ili (3) slaba neefikasna u zaštiti građana, naroda ili (4) autoritarna, diktatorska u interesu elite, oligarhije.

Kapacitet države je ona snaga koja omogućava prelazak od ekstraktivnih ka inkluzivnim ekonomskim i političkim institucijama. Taj kapacitet u prvom redu se odnosi na pružanje javnih usluga, regulisanje ekonomske i političke aktivnosti (Acemoglu, 2015).

- Ako je država isuviše slaba u odnosu na društvo, tada društvo dominira, i izgradnja države ne može da otpočne i to je situacija Slabe države ili *Odsutnog Levijatana*.

- Ako je država jaka u odnosu na društvo, društvo odustaje od toga da kontroliše državu. Koliko će država biti jaka, odnosno kakav će odnos biti uspostavljen između *Despotskog i Papirnatog Levijatana*, zavisiće od troškova i dobitaka od snage države.
- Ako su društvo i država jednake snage, podstaknuti su da investiraju u svoje sposobnosti i to je situacija *Inkluzivne države* (engl. *Shackled Leviathan*).

Zakrčljala država je na dnu (*Region I*): u ovom slučaju najveći problem stvaranja kapaciteta države je u činjenici da je društvo isuviše jako i dobro organizovano i nespremno je da omogući razvoj institucija.

Papirni Levijatani (*Region III*): mnoštvo primera autoritarne izgradnje države čiji su kapaciteti, međutim, veoma mali.

Levijatan je delo Tomasa Hobsa (1651). Pojam „levijatan“ je hebrejskog porekla i znači „morska neman“, „veliki brod“ ili „snažan čovek“. Kod T. Hobsa, levijatan je suverena državna vlast, koja je potrebna da bi se ljudi prisilili da vrše svoje obaveze. Ljudi sklapaju ugovore o tome da „*svuju moć i snagu prenesu na jednog čoveka ili skup ljudi*“, i tako obrazuju državnu zajednicu. U suprotnom ljudi bi se vratili u prirodno stanje u kome je čovek čoveku vuk, a iz koga su izašli društvenim ugovorom.

2. KAPACITET DRŽAVE

Uloga institucija presudna je u procesu izgradnje **Kapaciteta države**. Inkluzivne institucije kao kamen temeljac inkluzivnog rasta ograničavaju elite u nastojanjima da nezasluzeno prisvajaju tuđi dohodak i održavaju stanje nekonsolidovane demokratije. Jednofaktorska kauzalnost od tržišne privrede ka demokratiji ne postoji, jer u uslovima tržišne privrede brojni primeri promašaja tržišta upućuju na postojanje ekstraktivnih institucija koje postavljaju barijere ulasku u biznis ili uvećavaju oportunitetne troškove.

D. Nort institucije definiše kao pravila igre u društvu, to su ograničenja koja uvode ljudi i koja oblikuju njihove interakcije. Pravila mogu biti: 1. Operativna pravila – izbor politike; 2. Pravila kolektivnog izbora – upravljaju promenama operativnih pravila, i 3. Ustavna pravila – upravljaju promenom pravila kolektivnog izbora (Ostrom, 2005).

Dva su pitanja u središtu odnosa ekonomskog razvoja i institucija. Prvo, da li demokratske institucije nastaju jedino na visokom nivou *per capita* dohotka, uzročnost ide od ekonomije ka institucijama, i drugo, da li demokratske institucije podstiču ekonomski razvoj, uzročnost ide od institucija ka ekonomiji. O tom pitanju ne postoji opšta saglasnost. D. Ačemoglu (Ačemoglu and Robinson, 2012) zaključuje da međuzavisnost demokratskih institucija i ekonomskog razvoja ne podrazumeva jednosmernu kauzalnu vezu, u jednom ili drugom gorepomenutom smeru. Agion, Alesina i Trebi (Aghion, Alesina, and Trebbi, 2007), izvode tri važna zaključka:

Prvo, demokratske institucije i političke slobode podstiču razvoj naprednih sektora koji su na tehnološkoj granici.

Drugo, važan kanal koji osigurava podsticajni uticaj demokratskih institucija na ekonomski razvoj je sloboda ulaska na tržište (engl. *freedom of entry in markets*).

Treće, proizilazi iz prethodna dva stava, razvijenije ekonomije imaju koristi od demokratskih institucija, i zahtevi za demokratskim poretkom jačaju sa nivoom razvoja.

Ovi zaključci odgovaraju **optimističkom viđenju** efekata novih tehnologija na ukupni društveni napredak i ustanovljavanje i konsolidovanih demokratskih institucija i poretka. Uvođenje analize VI ukazuje i na međuzavisnost u suprotnom smeru, što odgovara **pesimističkom viđenju**, a to je da nedemokratske (totalitarne) institucije podstiču nove tehnologije radi održavanja nedemokratskih institucija.

D. Ačemoğlu i Dž. Robinson (2012) pišu: "Nije slučajno što u mnogim slučajevima elitu čine upravo bogati. U svakom slučaju, veza između elite i bogatih veoma je bliska. Naša teorija po kojoj će društva preći iz diktature u demokratiju i pod kojim uslovima će demokratije biti konsolidovane vezuje se za politički konflikt između elite i građana. Te dve grupe imaju suprotstavljene preferencije u pogledu različitih političkih institucija, demokratija i diktature, što te grupe navodi na različite društvene izbore... Jednostavno i pojednostavljeno, nedemokratija je generalno režim za elitu i privilegovane. U odnosu na to, demokratija je režim koji više odgovara većini stanovništva i rezultira politikom koja je više naklonjena većini."

Jedno od najvažnijih obeležja institucija je njihova **trajnost** (engl. *institutional persistence*) – nove institucije teško je uvesti zbog otpora onih aktera čije ponašanje ograničavaju i zbog toga ovo obeležje trajnosti se vezuje za **zavisnost od putanje** (engl. *path dependence*). Zavisnost od putanje znači da proces institucionalnih promena uobličavaju istorijski uslovi i početni izbor institucija. Dva društva koja imaju neznatno različite institucije mogu se razvijati na potpuno drugasčijim trajektorijama. Postoje dve vrste **promena zavisnih od putanje** (engl. *path-dependent change*): intrinzične i ekstrinzične (Acemoglu, Egorov, Sonin, 2020).

Intrinzične promene zavisne od putanje: rezultat su interne dinamike, kada male početne razlike mogu voditi vrlo različitim institucionalnim ravnotežama. Ekstrinzične promene zavisne od putanje: male početne razlike bivaju pojačane šokovima.

Institucionalna trajnost znači da kada su institucije jednom uvedene one se reprodukuju i uspostavlja se **institucionalni zastoj** (engl. *Institutional stasis*), koja znači odusustvo značajnih promena, što je rezultat podudarnosti ekonomskih i političkih interesa i šokova koji bi poremetili tu podudarnost. Acemoglu, Egorov i Sonin (2020) dolaze do sledećih rezultata:

Rezultat 1 (institucionalni zastoj): grupa na vlasti je zadovoljna postojećim institucijama i svoju vlast će koristiti da te institucije zadrži. Institucionalni zastoj će nestati i neće važiti Rezultat 1. ukoliko:

Rezultat 2 (nepodudarnost političke i ekonomske vlasti): tada dolazi do institucionalne promene jer grupa na vlasti preferira drugačiji institucionalni aranžman i dolazi do prelaske na nove institucije koje će bolje služiti njihovim ekonomskim interesima ako se nove

grupe uvedu u političku vlast. Najčuveniji primer ove vrste institucionalnih promena daju North i Weingast (1989), koji su pokazali da je nastanak parlamentarnih institucija u Engleskoj rezultat poverenja u nove finansijske institucije koje će osigurati otplatu dugova. Acemoglu i Wolitzky (2020) su pokazali da vladajuća elita koristi vladavinu prava i napušta stanje da je iznad zakona tako što ne-eksplatiše ne-elite i podstiče ih na veće napore. Oni navode primer Meidži restauracije u Japanu.

Rezultat 3 (revolucionarna pretnja): postoji opasnost da se uvedu nove institucije, da elita izgubi vlast u korist drugih grupa i da se njena dobrobit umanjí. To motivíše vladajuću elitu da preduzme institucionalne promene kao biranje manjeg zla (Acemoglu, Egorov i Sonin, 2020, p. 15).

Ne-elite mogu iskoristiti kolektivnu akciju, steći *de facto* vlast i iskoristiti revolucionarnu pretnju mada u institucijama nemaju *de iure* vlast. Elite u nameri da izbegne ovo revolucionarno stanje bira demokratiju i opredeljuje se za bolni ishod za ne-elite. Acemoglu, Egorov i Sonin (2020, p. 16) su pokazali da institucije postaju stabilne ukoliko ne postoje alternativne stabilne institucije koje bi imale dovoljno snažnu podršku ne-elita, i kada je verovatnoća formiranja koalicija koje bi takve alternativne institucije podržale mala. Za razliku od institucionalnog zastoja, najveći broj institucionalne trajnosti rezultat je zavistnosti od putanje što znači da su početni uslovi važni i da dolazi do određene institucionalne promene koja u osnovi čuva instituciju (Acemoglu, Egorov i Sonin 2020, p. 25).

3. OPADANJE DEMOKRATIJE I VEŠTAČKA INTELIGENCIJA

Najveći uticaj na polarizaciju i narušavanje demokratskog poretka imaju društveni mediji i online komunikacija. Društveni mediji (mreže) promovišu **eho komore** (eng. *echo chambers*) u kojima pojedinci komuniciraju samo sa drugim pojedincima istog mišljenja, što bi moglo da spreči njihovo izlaganje suprotnim stavovima i povećanja njihovu pristrasnost (Acemoglu, 2021). Svaki pojedinac zatvoren u svoju komoru ima svoju „realnost“. Kod pojedinca se stvara lažni osećaj da se sa njim slažu i svi ostali, pošto u svojoj komori on dobija „eho“ svojih stavova i mišljenja selekcijom istomišljenika.

Razlikuju se dezinformacije (eng. *disinformation*), koje podrazumevaju lažne vesti sa namerom da se proizvede šteta; nedovoljno proverene informacije (eng. *misinformation*) koje iako lažne nisu upotrebljene sa ciljem prouzrokovanja štete; i loše informacije (eng. *malinformation*) koje, iako zasnovane na istini, služe da prouzrokuju štetu (Kosanović, 2022).

Pretpostavimo da postoji zajednica pojedinaca na jednoj online platformi (Acemoglu, 2021, p. 32.) Svaki pojedinac prima vest koja dolazi od spolja (van zajednice) ili od drugih članova zajednice. Ova vest može da sadrži dezinformacije koje mogu biti ili u vidu lažne vesti ili lažno predstavljenih činjenica. Svaki pojedinac donosi odluku da li će da podeli vest ili ne, a od deljenja vesti ima koristi. Ukoliko se otkrije da je podeljena vest dezinformacija pojedinac snosi troškove. Da bi se delilac vesti uverio da ne deli dezinformacije može da pregleda i proveri vesti, i ako je u pitanju dezinformacija da je ne podeli. Za ispitivanje i proveru vesti pojedinac snosi troškove. Dakle, veća je verovatnoća

da će pojedinac pregledati vesti i manja je verovatnoća da će je podeliti ukoliko smatra da sadrže dezinformacije.

Online zajednica se sastoji od dve podgrupe: pozicioniranih levo od referentne tačke (standardizovano 0), $b_L < 0$, i desno pozicioniranih u odnosu na referentnu tačku, $b_R > 0$. Prioriteti članova jedne podgrupe su isti. Verovatnije je da će svaki član jedne podgrupe biti povezaniji i da će deliti informacije sa drugim članovima svoje grupe, ali postoje i veze između podgrupa. Svaka vest se sastoji iz 1. poruke u vezi sa vestima i 2. rezultata pouzdanosti koji što je viši ukazuje na odsustvo dezinformacija).

Pretpostavimo da pojedinci ne mogu da ispitaju poreklo, izvor i istoriju poruke i ne mogu da utvrde da li je neko drugi vest pregledao u prošlosti. Ako pojedinac iz desne podgrupe primi poruku od pojedinca iz leve podgrupe veća je verovatnoća da će smatrati da sadrži dezinformacije i najverovatnije će je proveriti. Ovaj efekat je jači ukoliko pojedinac bude očekivao da će vest da podeli sa ostalim članovima desne podgrupe i zato što u slučaju da sadrži dezinformacije deljenje takve vesti će ga skupo koštati. Pretpostavimo (Acemoglu, 2021, p. 32) da pojedinac iz desne grupe prima vest od pojedinca iz iste podgrupe. U takvoj situaciji pojedinac je manje sumnjičav prema poruci, tako da će poruku pregledati samo u slučaju ukoliko je ocena pouzdanosti manja od praga koji je izabrao. Veća je verovatnoća da vest postane viralna kada dođe do pojedinaca koji imaju podudarna uverenja i kada se vest deli sa drugima sa sličnim uverenjima. Viralni sadržaj predstavlja određeni sadržaj koji se velikom brzinom, poput virusa, širi, u našem slučaju, putem interneta. Viralni video (engl. *viral video*) postao je popularan kroz proces internet deljenja, najčešće preko veb-sajtova za deljenje video-snimaka, društvenih medija i elektronske pošte.

Ovo dovodi do zaključka da kada vesti imaju nižu pouzdanost platforma će propagirati dezinformacije kako bi maksimirala učešće članova podgrupa. Platforma ima podsticaj da stvara eho komore i to baš kad postoje vesti niske pouzdanosti koje verovatno sadrže dezinformacije i koje se distribuiraju unutar zajednice na polarizovan način. Primena veštačke inteligencije je presudna za funkcionisanje platformi. Bez veštačke inteligencije platforma ne bi mogla da podeli zajednicu u dve homogene podgrupe i ne bi mogla da utiče na brzo širenje viralnih vesti. Ukoliko postoji razmena vesti između dve podgrupe svaka podgrupa će ublažiti svoje stavove. Međutim, ukoliko su dve podgrupe „hermetički“ izolovane dolazi do produbljivanja polarizacije između njih i stavovi obe podgrupe postaju ekstremniji.

Prethodna analiza upućuje na sledeće zaključke:

- (1) veštačka inteligencija primenjena na društvenim medijima predstavlja mogućnost za povezivanje pojedinaca i deljenje informacija između njih;
- (2) kada društveni mediji stvore polarizovane podgrupe u kojima pojedinci komuniciraju samo sa drugima istog mišljenja, onda oni postaju manje oprezni u pogledu vesti koje su u skladu sa njihovim postojećim stavovima i spremniji su da dozvole deljenje dezinformacija;
- (3) platforme društvenih medija koje su fokusirane na maksimiranje angažovanja članova grupe imaju podsticaj da stvore eho komore, jer prekidi u cirkulaciji vesti smanjuju angažovanje. Kao rezultat toga, posebno kada ima više vesti sa dezinformacijama, podsticaji platforme su suprotni društvenim ciljevima (Acemoglu, 2021, p. 35).

4. VI-TOKRATIJA

Novu dimenziju u tumačenje važnosti institucija za politički i ekonomski razvoj daje odnos inovacija i političkog (autokratskog) režima. Inovacije i autokratija se međusobno osnažuju kada: (i) nove tehnologije jačaju autokratsku vlast, i (ii) autokratska tražnja za tehnologijama podstiče inovacije i njihovu primenu. Primer je odnos autokratskog režima i novih tehnologija za prepoznavanje lika, gde je analizirana međuzavisnost javnih nabavki ovih tehnologija i političkih nemira do nivoa lokalnih jedinica vlasti: autokratska vlast ima koristi od VI (veštačke inteligencije, engl. *AI*): lokalni nemiri uzrokuju veće javne nabavke VI tehnologije za prepoznavanje lika, a nabavka tih tehnologija onemogućava buduće nemire (Beraja, et al., 2021).

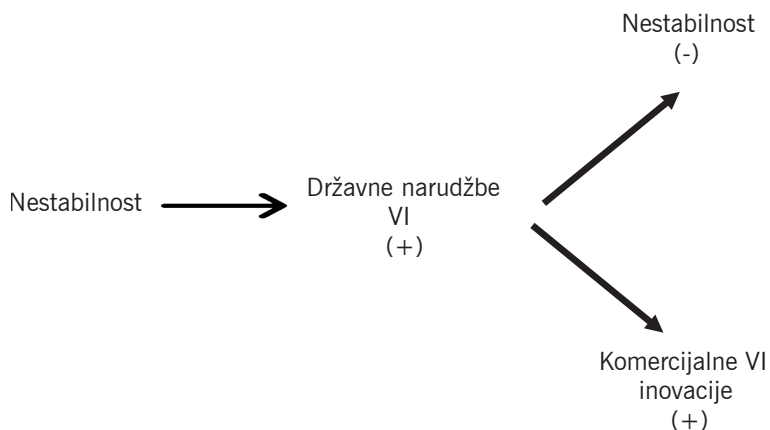
Te uzajamno osnažujuće veze VI tehnologija i savremenih autokratija označavaju se već danas kao **VI-tokratija**, već se pojavila i nova kovanica **Društvo 5.0**. Kao *tehnologija predviđanja* VI je posebno efikasna u ustanovljavanju, održavanju i uvećavanju autokratske društvene i političke kontrole. (Agrawal et al., 2018, Zuboff, 2019, Tirole, 2020, Acemoglu, 2021).

U literaturi se opisuje evolucija represivne tehnologije: **Autokratija 1.0** - stanje kada država koristi pretnju silom da bi na osnovu straha osigurala vlast (Olson Jr., 1993); **Autokratija 2.0** - stanje kada država kao manipulator informacijama koristi propaganda i cenzuru da bi obezbedila na osnovu ubeđivanja saglašavanje (Guriev, Teisman, 2019); **Autokratija 3.0** - država (i njena VI) kroz nadzor, monitoring, predviđanje i manipulisanje ponašanjem obezbeđuje saglašavanje koristeći podsticaje za ciljano ponašanje (engl. *targeted behavioral incentives*, Tirole, 2020, prema Beraja et. al, 2021, p. 5)

U svim slučajevima uočavamo dvosmernost u odnosima vodećih inovacija (engl. *frontier innovation*) i autokratije: prvo, ne-demokratski režimi svoju političku vlast izvode iz vodećih inovacija; drugo, svesni političkih koristi od inovacija, ne-demokratski režimi obezbeđuju finansijsku u institucionalnu podršku koja je presudna za njihov dalji napredak (Beraja et. al, 2021, p. 10). VI-tokratija se fundamentalno odnosi na predviđanja (Agrawal et al., 2018). Predviđanja su izuzetno važna za autokrate koji nastoje da obezbede društvenu i političku kontrolu. Predviđanja omogućavaju monitoring (algoritmi predviđanja koji identifikuju i prate pojedince), projektuju ponašanje pojedinaca (na primer, identifikuju osobe sklonije učešću u političkim nemirima) i oblikuju ponašanje (ciljano nagrađivanje i kažnjavanje).

Ove političke implikacije VI koje omogućavaju da se potisne ili spreči politička nastabilnost su prvi smer uzročnosti u odnosima vodećih inovacija i autokratije. Ukoliko se ustanove stabilni i dugorični odnosi može se govoriti i VI-tokratiji, kada se pokreće stalno obnavljajući ciklus u kome autokrate jačaju VI inovacije, a njihovo finansiranje tih inovacija obezbeđuje njihovo dalje napredovanje i nove dodatne koristi za autokrate.

▶ ILUSTRACIJA BR. 1. UZROČNOST U ODNOSIMA VODEĆIH INOVACIJA I AUTOKRATIJE

Izvor: Beraja et. al, 2021, p. 10.

5. ZAKLJUČAK

Veštačka inteligencija sama po sebi je neutralna, dok je šteta koja nastaje njenom upotrebom posledica zloupotreba i odustva regulacije. Ukoliko upotreba veštačke inteligencije ne bude regulisana, ili na neki alternativni način ograničena, demokratski sistemi će biti ugroženi. Regulacija koja je neophodna i neminovna može imati dve alatke:

Ex post sankcionisanje narušavanja privatnosti, i

Ex ante zabrana kreiranja političkih preferencija subjekata

6. LITERATURA

Ačemoglu, D., Robinson, Dž., (2012) *Ekonomsko poreklo diktature i demokratije*, Zavod za udžbenike, Beograd.

Acemoglu, D., (2014), "Modeling Inefficient Institutions", *Ekonomске ideje i praksa*, No. 12, tematski broj "Political macroeconomy and contribution of Daron Acemoglu".

Acemoglu, D., (2015), "Political economy and state building", MIT, Munich Lecture, November 2015, <https://economics.mit.edu/faculty/acemoglu>, pristupljeno 25.8.2020.

Acemoglu, D., Egorov, G., Sonin, K., (2020), "Institutional Change and Institutional Persistence", *Handbook of Historical Economics*, Bisin, A. , Federico, G., ur., North Holland., September 2020, <https://economics.mit.edu/faculty/acemoglu/forthcoming>, pristupljeno 23.1.2022.

Acemoglu, D., Wolitzky, A., (2020), "A Theory of Equality Before the Law", *Handbook of new institutional economics*. Springer, pp. 819-848.

Acemoglu, D. (2021), "Harms of AI", NBER working paper series, National Bureau of economic research, Cambridge, MA, *The Oxford Handbook of AI Governance*, <https://economics.mit.edu/faculty/acemoglu/paper>, pristupljeno 25.1.2022. <https://doi.org/10.3386/w29247>

Aghion, P., Alesina, A., Trebbi, F., (2007), Democracy, technology, and growth, NBER working paper series, Working Paper 13180, <http://www.nber.org/papers/w13180>, pristupljeno 2.2.2022, <https://doi.org/10.3386/w13180>

Agrawal, A., Gans, J., Goldfarb, A. (2018), Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence, *Harvard Business Press*, April 2018. <https://doi.org/10.3386/w24690>

Beraja, M., Kao, A., Yang, D.Y., Yuchtman, N., AI-TOCRACY, NBER working paper series, working Paper 29466, Nov. 2021, <https://www.nber.org/papers/w29466>, pristupljeno 25.1.2022. <https://doi.org/10.3386/w29466>

Guriev, S., Treisman, D., "Informational Autocrats," *Journal of Economic Perspectives*, November 2019, 33 (4), 100–127. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.100>

Jakšić, M., (2020), "Inkluzivne institucije i izgradnja države", NDES i Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.

Jakšić, M., Jakšić, M., (2014), "Proximate and fundamental factors of growth: culture and institutions", *Economics and Economy*, vol. 1, no. 4.

Jakšić, M., Prašćević, A., (2006), *Makroekonomska analiza*, CID Ekonomski fakultet, Beograd,

Jakšić, M., Prašćević, A., (2011), *Politička makroekonomija*, CID Ekonomski fakultet, Beograd.

Kosanović, N., (2022), "Veštačka inteligencija: kontrola podataka, tržište i demokratija", *Ekonomske ideje i praksa*, 45, <https://doi.org/10.54318/eip.2022.nk.320>

Nordhaus, W., (1975), "The Political Business Cycle", *The Review of Economic Studies*, Vol. 42, No. 2, pp. 169-190. <https://doi.org/10.2307/2296528>

North, D., Weingast, B., (1989), "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England", *Journal of Economic History*, 49(4), pp. 803-832. <https://doi.org/10.1017/S0022050700009451>

Ostrom, E., (2005), "Doing institutional analysis digging deeper than markets and hierarchies" Springer Books, in: Claude Menard & Mary M. Shirley (ed.), *Handbook of New Institutional Economics*, chapter 30, pages 819-848, Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-25092-1_31

Tirole, J. (2020), "Digital Dystopia," Working Paper, February 2020, pp. 1–36.

Zuboff, S. (2019), *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, *Public Affairs*, January 2019.
